Катарина С. Лазић
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Центар за научноистраживачки рад

DOI: 10.46793/KDNN25.091L
UDK: 821.163.41-93-14.09 Данојлић М.

АУТОНОМИЈА ДЕТЕТА У ПЕСНИШТВУ МИЛОВАНА ДАНОЈЛИЋА

Апстракт: У раду ћемо се превасходно бавити аутономијом детета у песништву Милована Данојлића. Наиме, Милован Данојлић се кроз своју поезију деци обраћа као готово формираним личностима, не настоји да са њима поступа на снисходљив начин, да их, као под „стакленим звоном", заклања од реалности света, већ им на пријемчив начин даје приказ те реалности, поступа са њима као са равноправним личностима те подстиче њихову аутономију. Корпус истраживања представљаће Данојлићева збирка поезије *Како спавају трамваји и друге песме*. Анализом у раду настојаће се указати на Данојлићев јединствен, идиосинкратичан приступ поезији за децу.

Кључне речи: аутономија, поезија, Данојлић, дечја поезија.

УВОД

Данојлић, у свом поговору за збирку песама *Како спавају трамваји и друге песме*, под насловом „На једну четрдесетогодишњицу", наводи тренутак који га је, у извесном смислу, усмерио на стваралаштво дечје поезије:

> Онда је, почетком 1958, мноме овладала страсна жеља да напишем нешто једноставно, живо и доживљено, разумљиво свима и сваком. Свима, дакле, и деци. Тако сам, трагајући за врховном једноставношћу, открио задовољство изражавања у кључу званом дечја песма (Данојлић 2011: 586).

Како даље наводи, *Песме за врло паметну децу* написао је у Паризу током 1990. и 1991. године. Лакрдију *Деда на продају* написао је у месецима у којима се спремао распад Југославије. На тај начин се, током четири деценије Данојлићевог стваралаштва, уобличава његова дечја поезија, која је и те како разнолика и јединствена (в. Данојлић 2011: 586).

katarina.lazic@filum.kg.ac.rs

Иновативност Данојлићевог песништва огледа се превасходно „у обради тема. Када покреће већ добро познате теме, обрађује их на један другачији начин, изразито недечји, а опет схватљив детету" (Вељковић Мекић 2014: 183). Љуштановић (према: Вељковић Мекић 2014) наводи да „Данојлићева песничка структура 'открива дечје у човеку, али, на неки начин, приступа и детету по општим људским критеријумима, и тако га опажа на интелектуално вишем нивоу него што је било уобичајено у поезији за децу до тада'" (Вељковић Мекић 2014: 182). Вељковић Мекић даље наводи:

> Ни у чему песник [Данојлић] се није повиновао дечјем реципијенту, не служи се поједностављеним језиком, не бира теме које највише интересују дете, као што су игра, играчке и друге врсте забаве, његов стих није писан у једноставној песничкој форми, кратким стиховима и блиском римом, нити користи хумор као средство којим ће забављати мале читаоце. Песник не одустаје од свог зрелог становишта, не приближава се детету тако што ће да му подилази, ласка, или тако што ће да слика у искључиво ведрим бојама детињство и дечја расположења, већ на начин који указује дубоко поштовање и безрезервну искреност и зато његова песма никада није „наивна" (Вељковић Мекић 2014: 182).

Преломна тачка у промени односа према поезији за децу представљаће текст песника Миодрага Д. Максимовића „За децу или стармале" објављен 1958. године у *Политици*. Наиме, Максимовић у датом тексту негодује због „формалне скучености поезије за децу" (Хамовић 2012: 24). Како Максимовић наводи:

> Тематска скученост у нашој „дечјој књижевности" личи на акваријум мртвих риба, то није ни слика ни визија стварности, ту нема сажимања у симболе, ту нема алегоријских синтеза и метафорске снаге, већ вештачке параде сиромашних мисли и скучених, траљавих описа (Хамовић 2012: 24).

Кључан Максимовићев аргумент јесте заправо да „није право да материја намењена деци заостаје за њиховом психологијом и за друштвеном истином која ту психологију условљава" (Хамовић 2012: 24). Максимовић (према: Хамовић 2012) наводи „да су дечје интелектуалне способности превазишле дотадашњи тематски репертоар, нарочито јер нису у складу са достизањем 'друштвене истине'", те се стога залаже за „права 'оштроумне деце' ('љубопитљиве одгонетаче и наивне сазнаваоце света'), за ону књижевност чија ће материја бити подређена императиву савремености" (Хамовић 2012: 24–25). Сходно наведеном, Максимовић у свом тексту протестује против (прекомерне) заступљености тзв. „фауналних тема" и „куца-маца-меца литературе" (Хамовић 2012: 24). Као одговор на Максимовићев текст, Данојлић исте године објављује текст под насловом *Медведи и зечеви нису криви*

који у извесном смислу представља „потврду Максимовићевог критичког односа према актуелном стваралаштву за младе" (Хамовић 2012: 25). Данојлић (према: Хамовић 2012) наводи следеће:

> Погледајте само тзв. дечју поезију коју објављују подлисци многих листова у земљи, – на шта личи! Човеку који има макар мало укуса испочетка дође да се смеје, онако као што се смејемо многим глупостима и недотупавостима у животу. Испочетка. Али касније кад се уозбиљимо, ствар више уопште није смешна. Није ни тужна. Једноставно, може се назвати лошим стањем (Хамовић 2012: 25).

Међутим, Данојлић у свом тексту не дели у потпуности став Максимовића, истичући да „слаб квалитет (овога) песништва није условљен темама које песници непрекидно понављају и 'изанђавају', већ је проблем у креаторима те књижевности" (Хамовић 2012: 25).

Данојлићева збирка песама *Како спавају трамваји и друге песме*, која је објављена крајем 20. века, превасходно је замишљена као својеврсно крунско издање у коме Данојлић, након четрдесет година посвећених поезији, резимира своје ставове и даје коначан суд о њој (в. Хамовић 2012: 125).

АУТОНОМИЈА ДЕТЕТА У ОДАБРАНОМ ПЕСНИШТВУ МИЛОВАНА ДАНОЈЛИЋА

Корпус истраживања којим ћемо се у раду бавити укључује следеће песме из Данојлићевог опуса: трилогија о Крсти Пепи („Овај дечак зове се Пепо Крста", „Разболео се Пепо Крста" и „Крста Пепо после болести"), „Догађај на улици", „У шкрипцу", „Шта је коме дојадило" и „Како спавају један сат и један интернат".

Већ у песми „Овај дечак зове се Пепо Крста", којом почиње збирка *Како спавају трамваји и друге песме*, указује се на пут којим ће се кретати Данојлићева дечја поезија. Наиме, дечак Пепо Крста у песми живи у нимало идиличним условима, у сиромаштву, крај оца који је алкохоличар и који ретко показује нежност према њему:

> Џон Хохохонд изнад свега воли да се напије,
> Касно у ноћ се враћа, пуца у небо, виче.
> Кад дође пред кућу – извали пола капије,
> А престрашени Пепо задрхти као птиче (Данојлић 2011: 4).

Из наведених стихова јасно је да Пепо нема детињство какво дете заслужује, већ је због неодговорности одраслих приморан да одрасте пре

времена. Утученост дечака због живота који је приморан да води видљиво је и у следећим стиховима:

Зар не видите: дечак је погружен, као цар
Кога су прогнали из домовине, тако свирепо…
– Е, ту лежи цела ствар,
– То јест, ту је оно што није лепо (Данојлић 2011: 4).

Према Вељковић Мекић (2014: 181), „већ у првој песми побуђено је саосећање са дечаком коме је отац потребан као и сваком другом дечаку ради здравог и нормалног одрастања и срећног дечаштва, а његов отац пије и туче га". Данојлић у датој песми даје приказ детета које се у свом одрастању ослања само на себе, окружено неадекватном очинском фигуром и мајком која није у стању да се супротстави и изабори за своје дете. Валентина В. Хамовић у својој дисертацији под насловом *Наивна песма Милована Данојлића – критички концепт и песничка пракса* наводи да је „Пепо Крста метафора породице, али оне која је заснована на свему што одудара од идиле. Данојлић, дакле, дете враћа породичном кругу, али детронизованом, а та је детронизација проистекла управо из реалне подлоге" (Хамовић 2012: 79). Сходно наведеном, Данојлић својим читаоцима, превасходно деци, даје увид у једну другачију страну живота, апелујући у извесном смислу на њих да сагледају све аспекте живота, обраћајући им се као одраслим, аутономним личностима и превасходно развијајући код њих емпатију према онима мање срећним у животу.

Још жалоснији приказ Пепиног детињства дат је у песми „Разболео се Пепо Крста", где крај своје болесничке постеље Пепо по први пут доживљава нежност од стране свог оца:

Први пут се џамбас сетио да, ето, има сина,
Па из кухиње, где су јела разних врста,
Донео, у једној руци, млека и мандарина,
А другом руком (оном на којој нема два прста),
Пажљиво, као кад ветар дуне у обрве трави,
Помиловао болесног дечака по глави.

Погледао Крста чисту, мирну собицу,
И мамину плаву, изношену блузу,
И још је спазио на Џоновом лицу
Нешто што је, можда, личило на сузу.
Па поново заспао, ознојен, као снег кад ојужи,
Са нечим топлим и ведрим испод очних капака,
Зажелевши да се то вече доброте продужи
До краја живота кроз живот свих дечака (Данојлић 2011: 7–8).

Како Вељковић Мекић (2014: 181) наводи, у овој, другој песми триптиха о Пепи Крсти, песник је описао „болест као ризично, патолошко, абнормално стање у којем је дечак осетио очинску љубав и пожелео да се '[…] то вече доброте продужи / до краја живота кроз живот свих дечака'".

Незавидан положај детета приморано да одрасте пре времена заступљен је и у песми „Крста Пепо после болести", која представља трећи и последњи део ове трилогије о Крсти Пепи. Како се у песми наводи, Крста Пепо доживљава ретке тренутке среће и мира једино када му је отац на путу, далеко од куће:

Џон Хохохонд је отишао на вашар коња, у правцу Џорџије.
Мама, поред прозора, плете и нешто певуши…
Уопште, кад је Џон на путу, све је чистије и радосније,
И мирно, ко рубље на конопцу које се поспано суши (Данојлић 2011: 9).

Последња песма наведене трилогије „враћа дечака у дане које проводи без оца са доминантном емоцијом тескобе због недостатка нечег веома битног" (Вељковић Мекић 2014: 181). Истовремено, песма „Крста Пепо после болести" у извесном смислу представља измештање „исконске нежности, рањивости и сензибилне уздрхталости, ако их можемо издвојити као суштинске именитеље детињства, […] у свој природни контекст" (Хамовић 2012: 80). Према Хамовић (2012: 80), природа представља „оно духовно и емотивно прибежиште, баш по дечјој мери", те је стога дете и „осећа као 'тек сашивено одело'".

Поред указивања на чињеницу да положај детета често, услед неодговорног понашања одраслих, може бити врло тежак, што узрокује да дете прерано сазри, Данојлић и у другим песмама које сачињавају збирку *Како спавају трамваји и друге песме* деци на јединствен начин настоји да укаже на исправан животни пут како би развили способност критичког мишљења и евентуално усвојили то као свој образац понашања. Тако у песми „Догађај на улици", на примеру доброг, старог кондуктера који је нагло закочио тролејбус како би једном псу спасао живот, Данојлић деци потенцијално жели да укаже како се треба понашати према животињама. У песми „У шкрипцу" Данојлић указује на неке негативне обрасце понашања (као што је у овом случају осветољубивост), који појединца могу довести у незавидан положај уколико им се препусти:

Један дрипац
Упао у шкрипац.
Другом јаму копао,
Па сам у њу упао (Данојлић 2011: 30).

Важно је говорити и о Данојлићевој употреби апострофе, као у песми „Шта је коме дојадило”:

> Децо, одморите се мало од читања,
> Пажљиво ме слушајте, не будите брзи:
> Поставићу вам неколико питања
> О томе, шта ко највише мрзи (Данојлић 2011: 44).

Сходно наведеном, потенцијално би се могао извести закључак да Данојлић настоји да дете постави у улогу аутономне, зреле особе која је у стању да му пружи одговор на питања која њега занимају. На наведену употребу апострофе наилазимо и у песми „Како спавају један сат и један интернат”:

> Драга децо, хтео бих нешто знати,
> То ме голица, ко жито што шашоњи године родне:
> – Кад се казаљке поклопе на дванаест сати,
> Како сат зна да ли је поноћ, или подне? (Данојлић 2011: 57).

Међутим, упркос томе што би се могло доћи до закључка да Данојлић од деце очекује одговор/е на постављена питања, Вељковић Мекић наводи да:

> Песник насловима песама поставља питање („Како спавају трамвајии”, „Како спавају возови”, „Како се црта пашњак”, „Шта је коме дојадило”) које ће заинтригирати дечју машту и потом даје поетски одговор који по завршеном рецептивном акту захтева само тихо проживљавање, никакву додатну полемику и дискусију (Вељковић Мекић 2014: 182).

Сходно наведеном, Данојлић, упркос поштовању које показује у односу са децом и вери у њихову зрелост да на постављено питање макар наслуте одговор, „он са децом радије води дијалог тако што стихована порука има главну реч и заступа своје становиште, не остављајући много простора за дечје одговоре или медитације” (Вељковић Мекић 2014: 182).

Напослетку, Данојлић у свом песништву указује на пожељан модел понашања, који би деца требало да усвоје. Међутим, како Перовић (према: Вељковић Мекић 2014) наводи, „Данојлић не попује, не држи придике деци. Његови стихови нису стиховане пouке, немуште, јалове и досадне. Тако се он упутио да открије једну нову област емотивних могућности за децу – и за себе” (Вељковић Мекић 2014: 187). Наведени (пожељан) модел Данојлић ни у ком случају не намеће, не настоји да децу примора на било шта, већ оставља њиховој доброј вољи да нешто прихвате или не, поштујући притом њихову аутономију и право на чињење властитог избора.

ЗАКЉУЧАК

У раду смо се бавили аутономијом детета у песништву Милована Данојлића. На одабраном корпусу који се састојао из песама као што су триптих о Пепи Крсти („Овај дечак зове се Пепо Крста", „Разболео се Пепо Крста" и „Крста Пепо после болести"), „Догађај на улици", „У шкрипцу", „Шта је коме дојадило" и „Како спавају један сат и један интернат" које припадају збирци песама *Како спавају трамваји и друге песме.* На основу спроведене анализе утврђено је да се Данојлић у свом песништву деци не обраћа на снисходљив, донекле патронизирајући начин, не заклања децу од реалности света, већ настоји да им на пријемчив начин прикаже дату реалност, поступајући са њима као са равноправним личностима и подстичући њихову аутономију.

Нека од будућих истраживања могла би се потенцијално бавити употребом апострофе на већем корпусу Данојлићевог песничког стваралаштва, као и циљевима који се тиме желе постићи, а у контексту положаја детета у Данојлићевој поезији.

ЛИТЕРАТУРА

Вељковић Мекић (2014): Јелена П. Вељковић Мекић, (Не)дечја поезија Милована Данојлића, *Липар*, XV/53, Крагујевац: Универзитет у Крагујевцу, 179–194.

Данојлић (2011): Милован Данојлић, *Како спавају трамваји и друге песме*, „Антологија српске књижевности", Универзитет у Београду: Учитељски факултет.

Хамовић (2012): Валентина В. Хамовић, *Наивна песма Милована Данојлића – критички концепт и песничка пракса*, докторска дисертација, Универзитет у Београду: Филолошки факултет.

Katarina S. Lazić
University of Kragujevac
Faculty of Philology and Arts
Scientific Research Center

THE AUTONOMY OF A CHILD IN MILOVAN DANOJLIĆ'S POETRY

Summary: The paper deals with the autonomy of the child in Milovan Danojlić's poetry. Through his poems Danojlić addresses children as persons with complete personalities, does not patronize them, does not attempt to protect them from the harsh reality of life, but rather tries to present the real world in an approachable way, treats children as equal and encourages their autonomy.

The corpus of the research comprises poems from Danojlić's collection *Kako spavaju tramvaji i druge pesme*. The analysis shows that Danojlić's approach to poetry for children is unique and idiosyncratic.

Keywords: autonomy, poetry, Danojlić, children's poetry.